

В.О.Трайніч

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Наукові керівники: канд. філол. наук,

доцент В. В. Жуковська, канд. пед. наук В. О. Папіжук

Семантичні особливості фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом (на прикладі англійської та французької мов)

Фразеологія вміщує в собі історію, менталітет, характер, життєву позицію, культуру та побут нації. Вона включає в себе найдавніші шари лексики, зокрема назви фауни, оскільки тварини з давніх-давен оточували людину. Люди полювали на тварин, що давало їм шанс вижити та прокормити своє плем'я, а згодом навіть приручили деяких тварин, наприклад: кішку, собаку, коня, свиню, півня, курку та ін. У результаті одомашнення тварини почали жити разом з людьми і це спричинило постійну взаємодію тварин з людьми, і люди почали приписувати тваринам певні характерні риси, які властиві людині, на основі своїх спостережень за представниками фауни [2]. **Актуальність** статті полягає в тому, що фразеологічні одиниці, що містять зооморфічний компонент, представляють собою досить велику групу лексичних одиниць, але незважаючи на велику кількість праць, присвячених фразеологізмам із зоосемічним компонентом (А.А. Кипріянова, Ц.Ц. Огдонова, В.М. Мокієнко), вони ще не є повністю дослідженими, зокрема їхня семантична класифікація потребує ґрунтовнішого вивчення. **Метою** статті є надати результати семантичного аналізу фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом англійської та французької мов.

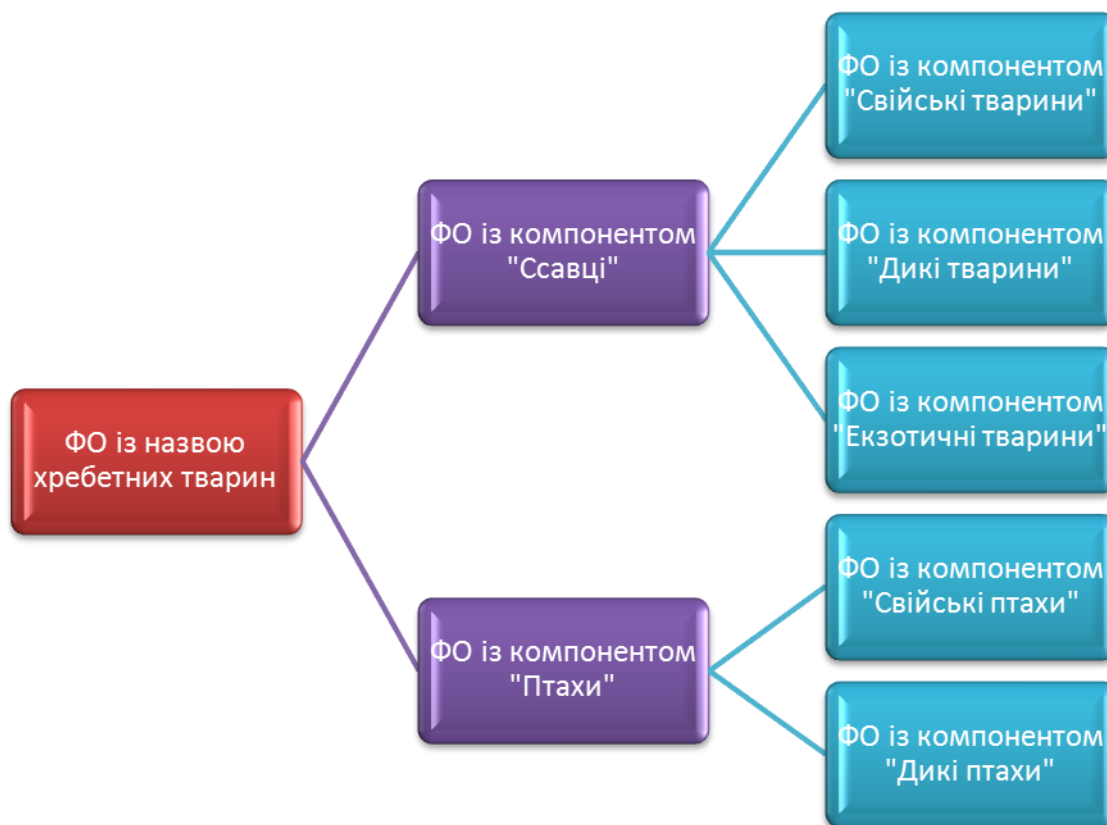
Групу стійких мовних утворень, у складі яких є фауноніми (зооніми) або їх образно-генетичні елементи, називають зоофразеологізмами [3]. Зоологічні номени, які використовуються в прямому значенні, називають зоосемізмами, а, оскільки, фразеологізму характерне переносне значення, то на позначення

назв тварин, які проектується на людину, використовують термін «зооморфізм».

Фактично, оскільки зооморфізми включають в себе дуже велику кількість тварин для фразеологічного найменування, в якості зоосемічного компонента фразеологічної одиниці (ФО) може використовуватися будь-яка тварина. Проте, насправді, це коло тварин є порівняно вузьким, тому що людина використовує у зооморфізмах тих тварин, які знаходяться в найближчому середовищі. Наприклад, проаналізувавши 198 англійських фразеологізмів із зоосемічним компонентом, відібраних методом суцільної вибірки з найсучасніших словників NTC'S American IDIOMS Dictionary [4] та Oxford Dictionary of Idioms [6], виявлено, що 148 фразеологізмів утворено з назвами тварин та 50 – з назвами пташок. Встановлено, що серед усіх зоонімів англійської мови у відібраних фразеологічних одиницях присутні близько 30 назв тварин та 17 назв пташок. Серед тварин найчастіше вживаються: *dog* (собака) – 33 ФО, *cat* (кішка) – 29 ФО, *horse* (кінь) – 15 ФО, *monkey* (мавпа) – 13 ФО, *lion* (лев) – 7 ФО, *cow* (корова) – 6 ФО, *lamb* (ягня) – 6 ФО. Серед пташок: *duck* (качка) – 10 ФО, (курча) – 7 ФО, *cock* (півень) – 6 ФО, *lark* (жайворонок) – 5 ФО. У французькій мові чисельність дещо різниться, наприклад, проаналізувавши 202 фразеологізми із зоосемічним компонентом, відібраних методом суцільної вибірки з французького словника *Dictionnaire des expressions et locutions* [5], виявлено, що 177 фразеологізми мають компонент назви тварин та 38 фразеологічних одиниць – пташок. Зоосемічний компонент відібраних французьких фразеологізмів позначає 24 назви тварин та 14 назв пташок, де серед тварин найчастіше вживаються: *chien* (собака) – 32 ФО, *chat* (кіт) – 21 ФО, *âne/bourrique* (осел/ослиця) – 16 ФО, *cheval* (кінь) – 15 ФО, *loup* (вовк) – 13 ФО, *cochon* (свиня) – 12 ФО, *vache* (корова) – 11 ФО, *lapin* (кріль) – 7 ФО. Серед пташок найуживанішими є: *coq* (півень) – 8 ФО, *poule* (курка) – 7 ФО, *canard* (качка) – 5 ФО.

З метою порівняльного аналізу семантичних особливостей фразеологізмів із зоосемічним компонентом у досліджуваних мовах нами було здійснено їх

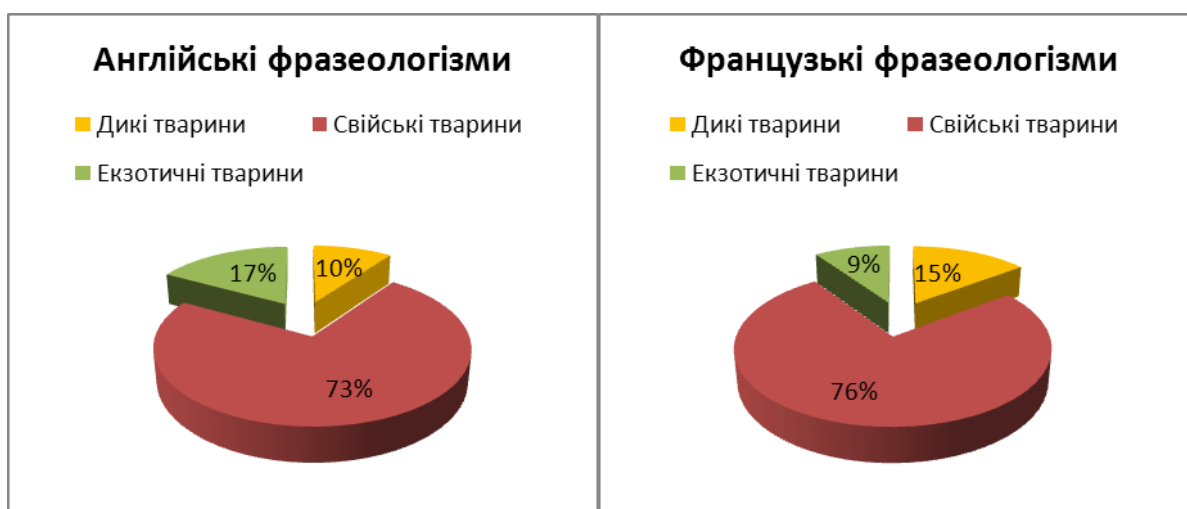
семантичну класифікацію, в основу якої була покладена класифікацію тварин відомого природодослідника Карла Ліннея [1]. Згідно запропонованої нами семантичної класифікації аналізовані ФО розділяються на ФО із компонентом «Ссавці» та компонентом «Птахи», в свою чергу ФО із компонентом «Ссавці» розгалужуються ще на три групи із такими компонентами: «Свійські тварини», «Екзотичні тварини» та «Дикі тварини». ФО із компонентом «Птахи» ділиться на групу ФО із компонентом «Свійські птахи» та групу ФО із компонентом «Дикі птахи». Наше бачення семантичної класифікації фразеологізмів із зоосемічним компонентом представлено на Рис.1:

Рис. 1. Семантична класифікація фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом

Кількісний аналіз ФО із компонентами «Свійські тварини», «Дикі тварини», «Екзотичні тварини» в англійській та французькій фразеології засвідчив, що ці групи різняться якісно і кількісно в досліджуваних мовах (див Рис.2). Як видно з Рис. 2. кількість фразеологізмів із компонентом «Дикі тварини» у французькій мові переважає на 5%, проте в англійській мові

зооморфізмів із компонентом «Екзотичні тварини» більше на 6% у порівнянні з французькою.

Рис. 2. Кількісне співвідношення ФО із зоокомпонентами «Свійські тварини», «Дикі тварини», «Екзотичні тварини» в англійській та французькій мовах

Найчастотнішими компонентами тварин у фразеологізмах є *dog/chien* (собака), *cat/chat* (кіт), *horse/cheval* (кінь), а у французькій мові ще *âne/bourrique* (осел/ослиця). З цими назвами в англійській мові утворено 77 фразеологізмів, наприклад: *the dog's bollocks* – найкраща особа чи предмет, *give a dog a bad name* – важко позбутись поганої репутації, *not a cat in hell's chance* – взагалі не мати шансів, *not enough room to swing a cat* – мало місця, *(straight) from the horse's mouth* – з авторитетного або надійного джерела, *back the wrong horse* – підтримувати когось, хто не може перемогти. Вирази, що містять ці тваринні компоненти складають 52% від загальної кількості досліджених зооморфічних фразеологізмів англійської мови. У французькій мові з цими назвами тварин утворено 68 фразеологізмів, наприклад: *coup de chien* – непередбачуване труднощі, підступ, *être chien avec qn* – бути жадібним, *faire le chien couchant* – лестити, *faire une toilette de chat* – дуже швидко, як-небудь вмитися, *être/vivre comme chien te chat* – жити як кіт з собакою, *la mort du petit cheval* – кінець усім сподіванням.

Відібрані фразеологізми із зоосемічним компонентом представляють позитивні та негативні риси характеру людини. До позитивних ми відносимо, наприклад, такі риси як *працьовитість і сила*. Відомо, що здавна основним прототипом працьовитості є кінь. Ця тварина відіграє у сільському господарстві дуже важливу роль. Кінь виконує виснажливу працю і це стало причиною поширення таких фразеологізмів, наприклад: *a willing horse* – людина, яка візьметься навіть за найтяжчу роботу; *to work like a horse/travailler comme un cheval* – важко працювати; *strong as a horse* – сильний, витривалий як кінь; так як кінь завжди в русі, то фразеологізм *hold your horses* означає зачекай-но. Важливо відзначити, що в англійській мові так само прототипом працьовитості є й собака, але на відміну від англійської мови, у французькій мові собака має негативне значення, бик є прототипом сили та працьовитості: *to work like a dog* – трудитись; *to work like a racing dog* – працювати як загнана собака; *être le boeuf* – важко працювати; *fort comme un boeuf* – бути сильним як бик. Окрім того, у фразеології англійської мови, така тварина, як бобер вживається в значенні трудоголіка, наприклад: *an eager beaver* – трудяга, роботяга. Також для характеристики нелінивою людини використовують обрах жайворонка в англійській та французькій мовах, наприклад: *up with the lark, rise with the lark* – дуже рано прокидатись; *les alouettes pas dans la bouche toutes rôties* – без труда нема плода.

Іншою позитивною рисою, що виражається ФО із досліджуваною семантикою, є *сміливість*. Тваринами, які символізують сміливість в англійській мові є бик, заєць, лев, наприклад: *to beard the lion in his den* – напасти на лева в його ж лігві; *as brave as lion* – хоробрий як лев – описує безстрашну людину; *take the bull by the horns* – брати бика за роги – зважитися, наважитися зробити щось. У французькій мові тільки лев є прототипом сміливості: *se battre comme un lion* – битись як лев.

Зооморфічні фразеологізми вказують на такі негативні риси характеру як *хитрість і хвалькуватість*. Як правило, символом хитрості у фразеології кожної мови є лисиця, але окрім цієї тварини в англійській та французькій

мовах хитрість символізує ще мавпа: *old fox* – хитрун; *(as) sly as a fox* – хитрий, розумний; *vieux renard* – хитрун, пройдоха; *rusé comme un renard* – хитрий як лис, *tricky as a monkey* – жартівливий, хитрий; *monkey's business* – афера, хитрість, обдурювання; *adroit comme un singe* – дуже хитра людина.

Прототипом хвалька в англійській мові є бик, наприклад: *shoot the bull* – базікати, тріпати язиком, хвалитися.

Ішою негативною рисою є *слабкість*. В англійській та французькій мовах існують фразеологізми з компонентом зоонімом, що позначають слабкий характер. Ягня є прототипом невинності, слабкості, наприклад: *as meek as a lamb* – тихий як ягня; *as innocent as a lamb* – невинний як ягня, беззахисний; *like lambs to the slaughter* – як безпомічна жертва; *as gentle as a lamb* – ніжний як ягня; *une canoleur d'agneau* – невинне ягня.

Отже, групи фразеологізмів із зоосемічним компонентом використовуються для експресивнішої характеристики рис характеру людини. Фразеологізми з компонентами *horse/cheval*, *dog*, *boeuf*, *beaver*, *lark/alouette* символізують працьовитість, а з компонентами *fox/renard*, *monkey/singe* – хитрість. Зоосемічні фразеологізми з назвами *bull/ boeuf*, *lion* вказують на сміливість та хоробрість людини, а з *lamb/agneau*, навпаки, на слабкість та безпомічність.

Англійські групи фразеологізмів на позначення таких тварин, як *camel* (верблюд), *crocodile* (крокодил), *calf* (теля), *fox* (лис), *hare* (заєць), *mule* (мул), *ox* (бик), *squirrel* (білка), *donkey* (віслик) становлять найменшу чисельність фразеологічних одиниць, наприклад: *(as) sly as a fox* – хитрий, розумний for *donkey's years* – дуже довго; *(as) stubborn as a mule* – дуже впертий, як осел. Вони складають 6% від загальної кількості аналізованих зооморфізмів. У французькій мові найменш чисельними є групи фразеологізмів на позначення таких тварин, як *chateau* (верблюд), *girafe* (жираф), *zèbre* (зебра), *agneau* (ягня). Вони становлять 4,5% від усіх зооморфізмів із компонентом «Ссавці».

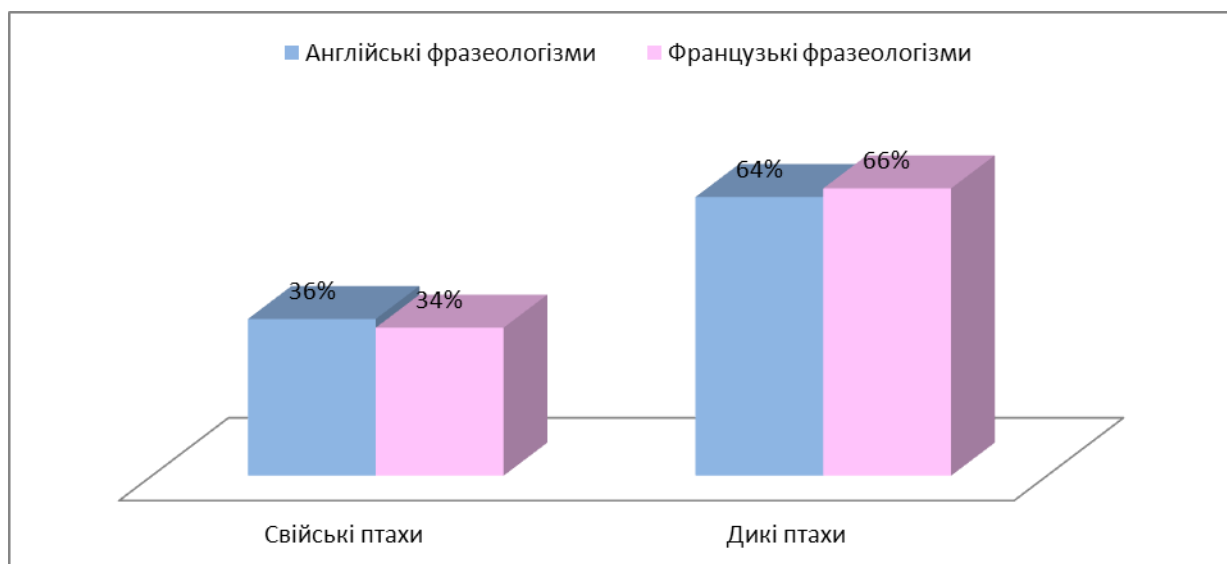
Зоосемічні фразеологізми з назвами пташок є джерелом для розуміння національного характеру народу, його культури та історії. Група «Птахи»

включає такі назви пташок в англійській фразеології: *duck* (качка), *chicken* (курча), *hen* (курка), *cock* (півень), *lark* (жайворонок), *goose* (гуска), *crow* (ворона), *turkey* (індичка), *swan* (лебідь), *owl* (сова), *catbird* (дрізд), *pigeon* (голуб), *jaybird* (сойка), *peacock* (павич), *parrot* (папуга), *swallow* (ластівка), *hawk* (яструб) та в французькій: *aigle* (орел), *alouette* (жайворонок), *autruche* (страус), *canard* (качка), *chouette* (сова), *coq* (півень), *corbeau* (ворон), *corneille* (ворона), *hirondelle* (ластівка), *merle* (дрізд), *moineau* (горобець), *oie* (гусь), *perroquet* (папуга), *poule* (курка).

Група «Свійські птахи» містить фразеологізми з назвами таких пташок: *cock*, *duck*, *goose*, *hen*, *turkey*, *chicken* (в англійській фразеології) та *canard*, *coq*, *oie*, *poule*, *autruche* (у французькій фразеології).

Група «Дикі птахи» включає зооморфічні фразеологізми з назвами таких пташок: *lark*, *crow*, *swan*, *owl*, *catbird*, *pigeon*, *jaybird*, *swallow*, *hawk* (в англійській фразеології) та *aigle*, *alouette*, *chouette*, *corbeau*, *corneil*, *cygne*, *hirondelle*, *merle*, *perroquet*, *moineau* (у французькій фразеології).

Кількісний аналіз наповненості ФО із компонентами «Свійські птахи» та «Дикі птахи» представлено на Рис.3:

Рис. 3. Кількісний аналіз наповненості ФО із компонентами «Свійські птахи» та «Дикі птахи» у досліджуваних мовах

Таким чином, здійснений порівняльний аналіз семантичних особливостей фразеологізмів із зоосемічним компонентом в англійській та французькій мовах дозволив виявити їх спільні і відмінні риси, а також засвідчив, що фразеологізми з назвами тварин відрізняються високим ступенем поширеності та активно використовуються в обох мовах в якості образної характеристики людини, ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобров Е. Система природы. Карл Линней царство животных, ч. 1707 1778 1–2. Л спб: Наука, 1970. – 288 с.
2. Мокиенко В.М. Загадки русской фразеологии. – М.: Высшая школа, 1990. – 156 с.
3. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультур- ному висвітленні: Автореф. дис. .канд . філол. наук. - Харків, 2000.
4. NTC's American Idioms Dictionary. Richard Spears. *3rd* edition. - National Textbook Company; McGraw-Hill, 2000. - 640 с.
5. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire des expressions et locutions. Paris, 1991.
6. The Oxford Dictionary of Idioms. 2nd Edition. – Oxford University Press, 2004. – 348 p.